

Akik hátralapoznak e szeptemberi szám utolsó oldalaira | reméljük, minél többen lesznek ilyenek | észre fogják venni, hogy a tanévkezdő számban idén is csupa olyan fizika gyakorlatot és feladatot tűztünk ki, amelyek az előző tanévben az ország különböző városaiban tarott versenyeken szerepelt.

Ezzel mindenek előtt népszerűsíteni akarjuk az országban tartott fizikaversenyeket, kedvet szeretnénk csinálni a tanulóknak a részvételre, a tanároknak pedig hasonló versenyek megszervezésére. Ugyanakkor a „nevesített” versenyekből választott feladatokkal szeretnénk megőrizni azok emlékét, akikről ezek a versenyek nevüket kapták. Vannak köztük ismertebb és kevésbé ismert tudósok, tanárok, Eötvös Loránd példáját követő, életideálját megvalósító tudós-tanárok. Megérdemlik, hogy nevük ne menjen feledésbe, s a Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok fiatal olvasói, tehetséges példamegoldói is megérdemlik, hogy erőt és biztatást merítsenek e tudós-tanárok emlékének felidézéséből.

Jó lenne felkelteni a kíváncsiságot az értékes életet élt emberek életpályája iránt. Aki kedvet érez, maga is kutathatja életüket, munkásságukat. Itt most csak arra térünk ki, hogy mi kapcsolta a jelen számban szereplő fizikaversenyek névadóit ahhoz a városhoz, ahol a róluk elnevezett versenyt rendezik. Sietve tesszük hozzá, hogy rajtuk kívül persze még sok tudós és tanár nevét viselik, őrzik az országban fizikaversenyek, elég, ha csak Eötvös Loránd (1848–1919), Mikola Sándor (1871–1945), Bródy Imre (1891–1944), Öveges József (1895–1979), Vermes Miklós (1905–1990) és Budó Ágoston (1914–1969) nevét említjük.

Jedlik Ányos (1800–1895) tanult is, tanított is *Győrben*. A hatosztályos pozsonyi bencés gimnázium elvégzése után lépett be a bencés rendbe, majd Győrben végezte el a kétéves rendi liceumot. (Ez a két év a középiskola és az egyetem közötti átmenetet szolgálta. Később a gimnáziumhoz csatolták, így keletkeztek a 8 osztályos gimnáziumok.) Tanítani is Győrben kezdett: már a pannonhalmi teológiai főiskolán elvégzett két első év után tanított egy évig a győri bencés gimnáziumban. Újabb két év teológiai tanulmányok s a pappá szentelés után ismét Győrbe került tanítani, de most már nem a gimnáziumba, hanem a 17–18 éveseket képző liceumba. Hat évig tanított itt; itt találta fel „villamdelejes forgonyát” (a kommutátoros egyenáramú villanymotor őst) és itt készítette el első szódavízgyártó gépét is. Tavaly, 1995-ben emlékeztünk meg halálának 100-adik évfordulójáról, ezért Győrben az évenként megrendezett, hagyományos Jedlik versenyen kívül centenáriumi emlékversenyt is tartottak Jedlik tiszteletére. Mindkét versenyről szerepel 1–1 (Zábrádi Antal által készített) példa a kitűzött feladatok között.

Károly Ireneusz (1854–1929) premontréi szerzetes a rend nagyváradi gimnáziumában tanított fizikát. Mint a Matematikai és Fizikai Társulat alelnöke indította meg az érettségizettek számára tartott társulati tanulóversenyt fizikából 1916-ban. Halála után, a 30-as években ezt a versenyt róla nevezték el. A második világháborút követően a vesény Eötvös Loránd nevét kapta meg, míg az addig Eötvös nevével fémjelzett matematika verseny Kürschák József nevét vette fel. Csak a 90-es évek szolgáltattak igazságot Károly Ireneusznak, amikor a katolikus középiskolák között megindított versenyt róla nevezték el. *Kecskeméthez* nem Károly Ireneusz élete kapcsolódik, hanem itt rendezték meg 1996-ban ezt a versenyt.

Lánczos Kornél (1893–1974) *Székesfehérváron* született és élt 18 éves koráig. Az ottani cisztercita gimnáziumban érettségizett. 1993-ban, születésének centenáriumán akadémiai emlékülésen emlékeztek meg Einstein berlini munkatársáról. Ekkor indították meg székesfehérvári tanárok azt a fizikaversenyt, amely az ő nevét viseli, s évről-évre nagy várakozás előzi meg a székesfehérvári és dunaújvárosi tanulók körében. A versenyzők megadott témából otthon elkészített dolgozattal neveznek, majd egy gondolkodtató kérdésekből álló tesztet kell megoldaniuk. Ebből a tesztből való a most kitűzött feladat.

Szilárd Leó (1898–1964) a láncreakció felfedezője (Fermitől függetlenül) korábban ugyancsak dolgozott Einsteinnel Berlinben. Még korábban, 1916-ban második díjat nyert az akkor először megrendezett, Károly Ireneusz által alapított tanulóversenyen. (A példákat kitűző és a dolgozatokat értékelő zsűri elnöke Eötvös Loránd, tagjai Bartoniek Géza és Mikola Sándor voltak). A XX. század egyik legintelligensebb feltalálója szorgalmazta | és fogalmazta | Einstein Roosevelthez írt levelét az atombomba kifejlesztéséről, majd, amikor az elkészült, Trumannál próbálta elérni, hogy ne alkalmazzák emberek elpusztítására. Amikor ez nem sikerült, biológiai kutatásokra tért át. Néhány éve az ő neve fémjelzi a Tolna megyében (*Pakson*, Szekszárdon) rendezett fizikaversenyt, amelyen 17–18 éves középiskolások vesznek részt. A feladatokat a JPTE oktatói állítják össze.

Bay Zoltán (1900–1992) Gyulaváriban született Békés megyében, nem messze Gyulától, a megye akkori székhelyétől. Hamvai ma már szülőföldjében nyugszanak, s Gyulán egy gimnázium viseli nevét. Természetes, hogy a mai megyeszékhelyen, *Békéscsabán* rendezett fizikaversenyt is a magyar Hold-radar kísérlet vezetőjéről, a Tungram kutató labor hányatott sorsú igazgatójáról, Szent-Györgyi Albert barátjáról, „Az élet erősebb” c. könyv avatott fizikus szerzőjéről nevezték el. Elektronikai kutatásai és találmányai tették világhírűvé, ezért is választottunk a Bay Zoltán versenyről egy elektromos tematikájú feladatot, amelyet Varga István készített.

Párkányi László (1907–1982) az ötvenes évek második felében tanított fizikát *Pécsett*, az akkori tanárképző főiskolán. A mechanika tanítása volt igazi kutatási témája. Ebben a tárgykörben írt olyan főiskolai jegyzet, majd középiskolai tankönyveket, szerkesztett egyetemi demonstrációs laboratóiumi kézikönyvet és példatárat, amelyek ma is hasznos segédkönyvei azoknak a mechanikát tanító tanároknak, akik a fogalmak fokozatos kialakítását, a kísérletező, tapasztalatokra építő megközelítést, általában a diákok szempontjait helyezik előtérbe. A kiválasztott feladatot *Szűcs József* készítette.

Fényes Imre (1917–1977) elméleti fizikát oktatott és kutatott Kolozsvárott, Debrecenben, majd Budapesten. A legnehezebb problémák foglalkoztatták a fizikában, ugyanakkor a legmegértőbb vizsgáztatók közé tartozott az egyetemen. Sok hű tanítványa ejti ki ma is nagy tisztelettel és nosztalgiával a nevét. Egyikük, Nagy Márton fizikatanár

szervezi meg évről-évre a magyar diákolimpii csapat válogatóversenyét *Sopronban*. Az ő javaslatára vette fel ez a magas színvonalú verseny Fényes Imre nevét. Innen választottuk az e havi nehéz feladatot.

Nagy László (1931–1987) a legfiatalabb valamennyiük között, 56 éves korában hagyta itt kollégáit és kedves tanítványait. Debrecenben oktatta a fizika tanítását a tanárjelölteknek, miközben igazi, rázós feladatokat talált ki a KöMaL megoldói s az országos középiskolai tanulmányi verseny legjobbjai számára. Két tehetséges, egykori tanítványa: Zsúdel László Miskolcon és Petróczi Gábor Kazincbarcikán összefogtak, és közösen megszervezték a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei középiskolák közti fizikaversenyt *Kazincbarcikán*. A feladatok összeállításában nagy segítséget nyújtott a debreceni Nagy László tanítvány: Szegedi Ervin.

Sok sikert a megoldáshoz!

Radnai Gyula